

Naturpärlor i Boxholms kommun

Foto: Lisa Johansson

Foto: Gunnar Myrhede

Foto: Lisa Johansson

Inför utflykten

Checklista

Att vara rätt utrustad kan göra din upplevelse så mycket roligare. Fundera över denna checklista innan du går ut.

- Stövlar? (I blöta områden)
- Långbyxor? (När det är högt gräs)
- Kikare? (Titta på fåglar och älgar m.m.)
- Kamera? (Javisst!)
- Myggmedel? (Sommar-höst)
- Kompass? (I skogsområden kan det vara bra)
- Fikakorg och filt? (Alltid!)
- Flora/ fågelbok m.m.? (Kul att veta vad man ser)
- Lupp? (Porten till småkrypens & detaljernas land)

Viktigt!

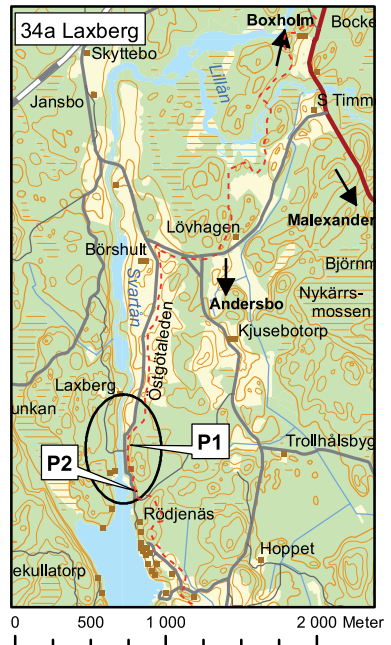
De flesta besöksområden i boken är privatägda, och här finns oftast inga anordningar som fikabord och parkeringsplatser för allmänheten. Följ de parkeringsrekommendationer som finns i boken. Visa hänsyn och följ allemansrättens regler. Ta med ditt skräp hem. Elda bara på särskilt anordnade grillplatser. Stäng grindar som du öppnat. Ha hunden kopplad och gå inte in med hund i hagar med boskap. Ha respekt för boskapen i hagarna. De flesta djur är snälla och nyfikna, men gå inte in om du är tveksam. Var uppmärksam på att älgjakt bedrivs i skogarna från början av oktober till slutet av februari.

Kartförklaring

Följ de parkeringsrekommendationer som finns i boken. De är markerade på kartorna som en vit pil med ett "P" inuti. De visar var det är mest lämpligt att ställa sin bil. Om samma besöksområde har två eller fler möjliga parkeringar så numreras de P1, P2 osv. Vissa kartor visar vägen till fler än en plats, då är P-hänvisningarna numrerade med platsens motsvarande nummer. Parkera med förstånd så att andra bilar och jordbruksmaskiner mm kan passera.

Östgötaleden är på kartorna markerad med röd, streckad linje.

I naturen är Östgötaleden markerad med orange färg.

1 Sommen

Bjälån naturreservat. Foto: Gunnar Myrhede

Solen spelar över Sommens vatten, det lockar och glimmar som av guld och silver. Lekande solkatter dansar fram, speglar sig i vattnet och båtarnas sidor, och dansar vidare över strändernas bergsväggar tills klipphällarna tycks röra sig. Hängande över båtens kant kan du i det klara djupet se långt, långt ner. Det beror på att Sommen som helhet är en näringsfattig sjö och har ett bra siktdjup, särskilt i sjöns östra delar.

Sommen har två tillflöden, Svartån vid Tranås och Bulsjöån vid Norra Vifjärden. På grund av Sommens form och vattenflöde skulle man kunna säga att Sommen är som två sjöar i en. Den östra delen av sjön (från Smalsjön och österut) har en bättre vattenkvalité med siktdjup på nästan 9 m. Det betyder att om du där släpper en vit sten i vattnet så kan du följa den med blicken ner till nästan 9 m djup. I sjöns västra del är siktdjupet mellan 3-4 m och här är näringshalten (kväve och fosfor) högre. Detta beror på att näringsrikare vatten tillförs med Svartån vid Tranås. Svartån strömmar sedan genom Boxholmsfjärden och ut till Sommens enda utlopp vid Laxberg. Vattnets omloppstid i sjöns västra del är därför bara 1,5 år, medan omloppstiden i den östra delen är 11 år.

På en yta av 132 km² breder Sommens blå vatten ut sig och förenar Östergötlands södra skogsbygd med Sydsvenska höglandet. Sjöns många vikar sträcker ut sig likt milslånga armar för att omfamna skogslandskapet och hålla samman sina omgivande fyra kommuner; Tranås, Ydre, Kinda och Boxholm. Enligt en gammal berättelse är Sommen skapad av en urko. Sedan urminnes tider har Somma-koa levt i den mörka Hålatedsskogen. En dag färdades en kung med följe genom urkons marker. Kon blev då så arg att hon började sparka vilt omkring sig. Med sina klövar och horn rev hon upp långa och djupa hål i marken. Hålen fylldes sedan med vatten som blev sjön Sommen.

En annan förklaring är att Sommen är en sprickdalsjö som skapats av jordbävningar och starka rörelser i jordskorpan som fick berget att spricka upp i flera långa och

djupa sprickor. Så bildades Sommens många fjärdar och flera av de höga bergen med klippor och branta stup. I söder finns höjder upp mot 300 m ö.h. Det finns många berg vilka man från toppen kan få en fantastisk vy över Sommen och dess omgivningar. Typiskt för sprickdalsjöar är att de är djupa. Sommens största djup är 53 m och medeldjupet 17 m.

Hela sjön med omgivningar är klassat som riksintresse för friluftslivet. På sommaren strömmar båtfolk och turister hit för att bada, cykla, vandra, paddla kanot, fiska och njuta av den vackra naturen. Runt om sjön fylls sommarstugor, campingplatser, hamnar och bryggor med folk. I sjöns djup finns en unik fiskfauna. "Sommaströmning" (siklöja), ål, abborre och insjööring är några av de mest populära för fisket. Sommenröding, nors, sik och taggmärsla är istidsrelikter som funnits i sjön sedan istiden.

Sommen har en mycket värdefull fågelfauna. Storlom, småskrak och gråtrut är några av sjöns karaktärsfåglar. I branterna häckar korp, svalor och berguv. År 2007 återvände äntligen pilgrimsfalken till Sommen efter att ha varit frånvarande i flera decennier. I Sommen finns ca 260 öar, och många av dem är värdefulla tillhåll för Sommens fåglar. Tolv av öarna i Sommen är skyddade som fågelskyddsområden, och har med omsorg valts ut till boplats av bland annat fiskgjuse och skarv. På Lindön, ett fågelskyddsområde utanför samhället Sommen, häckar en koloni hägrar.

Naturen runt Sommen varierar från branta berg och barrskogar till lummiga ädellövskogar, hagar och odlingslandskap. Naturvärdena runt Sommen är ofta mycket höga och 10 områden runt sjön är skyddade som naturreservat. De är Ivranäs och Bjältnäs i Boxholms kommun, Torpön, Sjövik, Rocks mosse, Vassviksberget och Sommenäs i Ydre kommun samt Romanäs, Älmås askskog och Holavedens urskog i Tranås kommun. Läs mer om varje reservat på länsstyrelsernas hemsidor: www.e.lst.se (Östergötland) och www.f.lst.se (Jönköping), välj naturvård.

1a Naturum Sommen

Foto: Lisa Johansson

Naturum ligger på norra udden av Sommens största ö, Torpön. Naturum är ett rum för natur, ett naturligt besök för dig som är intresserad av landskapet och naturen kring Sommen, denna fantastiska sjö. Från Blåvikshållet kan du ta dig till Torpön och naturum med linfärjan Viktoria, som är i trafik från första maj till siste september. Även ångbåten Boxholm II gör ett stopp här.

Vägbeskrivning

Sommens Naturum (1a): Från Boxholm åk mot Malexander ca 6 km, sväng vid korsning höger mot "Blåvik" "Naturum" och "Sundsudden". Efter 11 km är du framme vid Sundsudden och Färjeläget där du får ta bilfärjan Viktoria, en kort båtfärd på 5 minuter över sundet till Torpön och Naturum. Viktoria är i trafik dagtid från maj-september.

Foto: Lars Gezelius

Pilgrimsfalk (*Falco peregrinus*)

Pilgrimsfalken är världens snabbaste fågel! Den kan komma upp i över 200 kilometer i timmen när den från hög höjd faller ihop vingarna och dyker ner mot något byte i luften. Den är något större än en kråka med mörk ovansida och ljus undersida och skarpt markerad mustaschteckning på hjässan. Långa avsmalnande vingar och kraftfull ganska snabb flykt. Honan är tydligt större än hanen. Pilgrimsfalken finns i stora delar av världen men har i Sverige varit nära att försvinna på grund av bland annat jakt, boplundring och miljögifter. Glädjande nog håller den långsamt på att återhämta sig som häckfågel i landet med hjälp av naturvårdande insatser som utplantering och bobevakning. Pilgrimsfalken häckar gärna i branter i anslutning till vatten. Den är en duktig fågeljägare som äntligen återkommit till Sommentrakten efter att ha varit frånvarande i flera decennier.

Naturum ligger precis vid vattnet och med inglasade väggar med panoramautsikt över sjön får man nästan känslan av att vara på en båt. Utställningen byggdes 2002 och här finns bland annat en stor modell över sjön Sommen och via pek-datorer kan man få information om allt från geologi, djurliv och växtliv till fornlämningar, industrihistoria och sägner. I stora akvarier kan du bekanta dig med Sommens fiskar på nära håll, och i utställningen finns också mycket information om sjöns historiska båtliv i form av sommaskepp, en mindre ångbåt och en stor pråm. Från naturum utgår också guidade turer med olika teman. Strax intill naturum ligger Torpöns camping med bland annat restaurang, café och toaletter.

2 Lökebokanjonen

Foto: Lisa Johansson

En sprickdal i urberget passerar förbi den övergivna gården Lökebo. Vi befinner oss då långt ner i kommunens sydvästra delar, i gränslandet mellan Kinda och Boxholms kommuner. Vid tiden för inlandsisens avsmältning utspelades här dramatiska händelser. Sommens förstadium, Sommenissjön var betydligt större än nuvarande Sommen. Vid minst tre tillfällen tappades Sommenissjön på sitt vatten. En av avtappningarna till Baltiska issjön (förstadiet till nuvarande Östersjön) skedde här utmed denna sprickdal. Trycket från vattnet var så stort att själva urberget eroderades ned till en djup dalgång, en så kallad kanjon. Kanjonen är som tydligast i Kinda kommun, mellan sjöarna Lillören och Ören är kanjonen 20 m djup på en sträcka av 400 m.

Man får snabbt en känsla för vattnets krafter om man färdas på Östgötaleden från Halvsjön och söderut förbi Lökebo. De sega långa uppførsbackarna tycks aldrig ta slut, men vid Lökebo följs den av en lika mäktigt nedförsbacke. Det kräver sin kondition, men då vet du att du befinner dig mitt i händelsernas centrum för ca 12 000 år sedan.

Från Östgötaleden bör du definitivt göra en avstickare mot Sommen. Stränderna här är omväxlande kalspolade flacka berghällar och lodräta branta bergsidor. Gammal härlig tallskog dominerar området med senvuxna vridna tallar som klänger på bergsidorna. Kattfot växer sida vid sida med dropptaggvamp och väldoftande rosa ljung. Stora, höga kuddar av blåmossa dekorerar marken och ser inbjudande mjuka ut. De berättar att naturen här fått vara orörd under en lång tid. Korparnas kluckande ljud studsar ut från bergsidorna ut över Sommens blåa vatten.

Stora kuddar av den blågröna blåmossan talar om att skogen fått stå orörd under lång tid.

Foto: Lisa Johansson

Vägbeskrivning

Lökebokanjonen (2): Från Boxholm åk till Malexander (ca 2,5 mil), försätt förbi Malexander mot Kisa ca 8 km. När du har passerat skylten ”Kinda kommun” ska du efter ca 500 m svänga höger in på grusväg. Längs denna väg går också Östgötaleden (på kartan markerad med röd streckad linje, i naturen med orange färg). Du kan promenera vägen till Lökebo ca 4 km (obs kuperad!) eller ta bilen och parkera (1 bil) på vänster sida vägkanten vid P1.

3 Idebo lövskog

Aspanäset är en halvö i Sommens sydvästra hörn, och mitt ute på udden ligger Idebo gård med omgivande lövskogar. Vi skulle säga att detta är en avlägsen plats, en avkrok i änden av långa slingriga småvägar. Först på slutet av 40-talet byggdes vägar hit ut, men ändå var Aspanäset förr en befolkad plats. Båten var det självklara färdmedlet och sjövägen till Malexander och Tranås var inte lång, men tiden då isen varken bar eller brast var säkert påfrestande.

Än idag kan man ta ångbåten Boxholm II till ångbåtsbryggan vid Idebo och kliva iland mitt i den lummiga lövskogsdjungeln. Sommens närhet ger växtligheten ett gynnsamt och mildt lokalklimat och de bördiga jordarna måste ha varit bra odlingsmarker. Nu växer odlingslandskapet igen och öppnar portarna till en ny naturtyp av rika lövskogar. Bland den yngre generationen lövträd finner man här och var riktigt gamla, grova och en del ihåliga trädjättar som tidigare stått mer öppet i ångar och hagar. På flera träd, framförallt askar, ser man spår av hamling, det vill säga beskärning. Förr togs lövet omhand på detta vis som en viktig del i boskapens vinterfoder.

Det kvittrar sjunger och visslar i träd-kronornas gröna tak. Koltrastarna prasslar i löven på marken. Halvägs upp i en ek sitter en ekorre och tjatrar varnande och viftar lite på sin yviga svans. I den mångformiga lövskogen av alm, lind, ask, ek, hassel, björk och asp är mångfalden av insekter, fåglar, mossor, lavar och svampar mycket stor. Här finns bland annat den rödlistade kandelabersvampen och lavarna brunskaftad blekspik och almlav. Den näringsrika skogen bjuder ett dukat bord av död ved och den avlägsna lugna platsen är ett paradiset för många ovanliga arter. I en skalbaggsinventering 1989 hittade man här inte mindre än 86 arter, varav 17 indikatorarter och rödlistade arter.

Inne i lövskogsdjungeln finns grova träd som tidigare stått öppet, som den här gamla asken med tydliga spår av hamling. Foto: Lisa Johansson

Vägbeskrivning

Idebo lövskog (3): Från Boxholm kör väg 32 söderut till Tranås (knapp 2 mil). Från Tranås åk väg 131 till Österbymo, drygt 3 mil (passera samhällena Hästra, Ramfall, Asby och Sund). I Österbymo sväng vänster ut på väg 134 mot Kisa i ca 12 km. Sväng därefter vänster vid skyltar mot "Ångbåtsbrygga", "Rocks mosse naturreservat", och Sjöviks naturreservat". Följ skyltning fram till Ångbåtsbryggan (ca 1 mil) där Idebo lövskog ligger (på vägen passerar du också infarterna till tre naturreservat). Vid ångbåtsbryggan finns plats att parkera 3-4 bilar. Till Idebo lövskog kan man också komma sjövägen med Boxholm II och gå iland vid Idebo ångbåtsbrygga som ligger vid/i lövskogen. Se karta sid 53.

Blåsipporna blommor i Birgittakällans lövskog.

Foto: Lisa Johansson.

Mitt ute på Aspanäset ligger den mytomspunna Birgittakällan. Platsen har en lång historia som odlingslandskap. På 1300-talet låg här storgården Aspanäs. När Heliga Birgitta var 11 år dog hennes mamma, och Birgitta bodde då här under ett par år hos sin moster Katarina och hennes man Knut Jonsson.

Stenar i forna odlingsrösen och husgrunder är allt som finns kvar av den tid då människor bodde här året runt. Odlingslandskapet har vuxit igen och gett naturen fritt spelrum i en fantastisk mosaik av lövskog och ädellövträd. Artrikedomen bland fåglar och insekter är stor. Här finns träd i olika åldrar. Grova ekar och hasselbuketter dominerar tillsammans med ask, asp, oxel, lind, björk, alm och lönn. Klubbalar på höga rotsocklar bildar fina sumpskogar i de fuktiga stråken.

Området är lättvandrat med breda stigar och tydliga skyltar som berättar om både naturen och historien. Platsen är ett frivilligt avsatt område som sköts av markägarna, Boxholms Skogar AB. Sedan år 2000 ingår lövskogen vid Birgittakällan i ett större biologiskt forskningsprojekt i södra Sverige. När du besöker området ska du därför vara noga med att inte röra de snitslade undersökningsytorna och fönsterfällorna som finns där i forskningens syften. Du kan läsa mer om forskningsprojektet på hemsidadressen:

http://www.zoologi.gu.se/kontakta_oss/forskare_larare/gotmark_frank/

*En fiskgjuse seglar.
Foto: Jan Larsson*

Fiskgjuse (*Pandion haliaetus*)

Näst örarna är fiskgjusen vår största rovfågel. På ovasidan är fågeln mörkbrun men med sin vita undersida ger den generellt ett ljust intryck. Vingarna är lite vinklade som på en måsfågel. Fiskgjusen lever på fisk som den spanar in från ovan och stördyker mot med klorna före. På sina jakturer ser man den ofta rytta (slå med vingarna stillastående i luften) på 10-20 m höjd ovanför en vassrugg. Fiskgjusens bo är kraftigt och stort och måste byggas i kronan på en grov och stabil tall, som gärna ska stå på en udde eller en liten ö. Fiskgjuseparet är känsligt för störning under häckningsperioden och har ofta några alternativa bon. Om det är brist på bra boträd kan de häcka i lämpliga träd i kanten på en mosse, en hyggeskant eller i en bergsbrant ett gott stycke från fiskesjön. Gjusarna håller kontakten med varandra med en högljudd vissling som ibland kan vara svårt att lokalisera. På vintern flyttar fiskgjusarna till tropiska Afrika. I Sommen häckar ungefär 10 par fiskgjusar.

I en skalbaggsinventering 1989 hittade man här inte mindre än 134 olika skalbaggsarter. I de nya mer omfattande undersökningarna har fynden fortsatt att öka, och hittills är man uppe i ca 260 skalbaggsarter, varav sju är rödlistade. Många av baggarna lever i döda lövträd av olika typer. Skalbaggarna är ofta specialiserade på vissa arter av träd, eller en viss typ av röta. Vissa utvecklas bara i död ved som ligger skuggigt, medan andra föredrar solbelyst ved. Graden av nedbrytning har också stor betydelse för olika arter. Detta visar att död ved i olika former är mycket viktigt för den biologiska mångfalden. Rikedomen av svampar, lavar och mossor är också stor, och här finns bland annat de rödlistade arterna klosterlav, parknål och vekticka.

Breda, fina stigar leder dig runt i den ljusa lövskogen. Foto: Lisa Johansson

Vägbeskrivning

Birgittakällan (4): Från Idebo lövskog fortsätt vägen norrut ca 2,5 km. Platsen är skyltad "Birgittakällan" och har en stor p-plats, informations skyltar och blåmarkerade stigar in i lövskogen.

5 Dammstuguskogen

Ca 3 km öster om Malexander ligger Dammstugugölen där du med rött fiskekort kan fiska ädelfisk. Söder härom breder granskogen ut sig över Landsnäsudden. Ett litet vattendrag med omgivande myrmark och sumpskog går mellan Dammstugugölen och Sommen. Tidigare låg här Dammstugan och ett litet kvarnhjul.

På andra sidan vägen från Dammstugugölens parkering ligger ett skogligt biotopskydd som bildats av skogsstyrelsen. På stigningen upp mot en mossgrön bergshöjd har granarna nått en ansevärd ålder och på barken syns tydliga spår efter hackspettar. Granarna släpar nästan grenarna i marken och på vissa träd växer rikligt med långa hänglavar. Skorna sjunker ner i tjocka mattor av björnmossa. Under högsommaren bjuder den örtrika granskogen ett dukat bord av söta blåbär. På bergshöjden blandas de gamla granarna med tallar, renlavar, ljung och bollar av fönsterlavar.

Vägbeskrivning

Dammstuguskogen (5): Från Boxholm åk till Malexander (ca 2,5 mil). Fortsätt förbi Malexander mot Kisa ca 3 km till du kommer till fiskesjön Dammstugugölen på vänster sida vägen. Här finns stor asfalterad p-plats och du kan promenera till Dammstuguskogen som ligger en bit in på grusvägen på andra sidan. Se kartan sid 59.

*Hackspettar har lämnat sina hackspår i granbarken.
Foto:
Lisa Johansson*

*I juli-augusti blommar backvialen, som kan bli upp till 2 m och klänger sig upp på andra växter.
Foto: Lisa Johansson*

Vägbeskrivning

Ärtväxtvägen (6): Från Malexander åk norrut mot "Danielshammar" ca 5 km. I trevägskorsningen vid Solsätter kör i riktning "Hallingsfall". Efter 500 m sväng höger. Efter 2,5 km är du framme. Parkera (1 bil) på lämpligt sätt i vägkorset (P6). Från Malexander kan man också gå Östgötaleden hit ca 5 km (ca 2,5 km från Sommarhagen). Se kartan sid 59.

Ärtväxtvägen ären märklig växtlokal som upptäcktes av amatörbotanikern Olle Svedjemyr, sommaren 1975. På en sträcka av 500 m längs med en liten grusväg växer en mängd olika växter, varav ärtväxter ger ett dominerande intryck. I en artikel i Svensk botanisk tidskrift redovisar Svedjemyr 157 olika kärlväxter, varav 22 är ärtväxter. Det mest fantastiska fyndet är den starkt hotade, rödlistade och fridlysta ärtvickern som blommar i juli med blekgula blommor. Flera av växterna som återfinns här trivs på solöppna, varma platser med näringsrik och mullrik jord, men varför så många växter finns samlade just här är det ingen som riktigt kan svara på.

I juli-augusti blommar den vackra backvialen, en av de mest framträdande ärtväxterna, med stora mörkrosa blommor. Backvialen har breda vingar på stjälkarna och den kan bli upp till 2 m och klänger gärna upp i buskar och annan växtlighet. Några andra framträdande ärtväxter som färgar vägkanterna i allsköns färger är den solgula gulvialen, den blåblommade backvickern med styva, upprättstående, finhåriga stjälkar, den blekgula sötvedeln med blad som smakar sötlakrits och den veka, buskiga skogsvickern med blommor melerade i vitt och blått. Andra växter som är värda att nämnas och som är lite mer ovanliga eller krävande är bergsjohannesört, fältmalört, spirbjörnbär, trolldruva, blåsippan och vårärt.

7 Vassgölen (Karlsromossarna)

I de djupa skogarna i kommunens sydöstra ände lägger sig tystnaden som en lugnande hand över stressande själar. Det är bara skogens egna enkla ljud som då och då hörs. En hackspett som trummar. En vindbris i alens lövkrona. Fraset från dina egna steg genom lingonriset. Vassgölen är ett klassiskt exempel på hur en högmosse håller på att bildas när en gammal sjö växer igen. De djupare delarna av Vassgölen har ännu inte vuxit igen, och här finns en stor öppen vattenyta. Men runt omkring har ett stort komplex av myrmarker, Karlsromossarna, bildats. Närmast gölen är mossen så blöt att inga träd har kunnat slå rot, och gungflyt av vitmossa klarar inte att bära en människa. I vitmossan kan man hitta den sällsynta orkidén myggblomster. Om man följer Östgötaleden nordost upp på ett intilliggande berg får man en mycket fin och vid vy över Vassgölen och de omgivande myrmarkerna.

Östgötaleden tar dig upp på ett berg varifrån man har utsikt över Vassgölen med omgivande myrmarker. Foto: Lisa Johansson

I mossens utkanter är marken torrare och här har tallar och björkar kunnat rota sig. Den sura miljön har gett martallarna ett hårt liv och de klena träden är betydligt äldre än vad man kan tro utifrån deras storlek. Ulliga vita tussar sticker upp från runda, höga tuvor av tuvull. Skvatramen sprider sin karaktäristiskt friska doft över myrmarkerna. Mossen omges i utkanten av en blötare zon som kallas lagg. Här blommar vattenklöver och missne. På trädens bark växer skriftlav. I detta mångformiga och relativt orörda myrkomplex finns goda chanser att träffa på järpe, tjäder och älg.

Vägbeskrivning

Vassgölen (7): Från Malexander åk norrut mot "Danielshammar" ca 5 km till trevägskorset vid Solsätter. Därifrån åk i riktning mot "Hallingsfall" i ca 2,5 km. Sväng vänster in på väg och fortsätt ca 2 km tills du ser Östgötaledens orangea markeringar korsa vägen. Parkera (1 bil) på lämpligt sätt i vägkorset (P7) och promenera Östgötaleden söderut ca 1 km till Vassgölen. Från Malexander kan man också gå Östgötaleden hit ca 7 km (ca 2 km från Ärtväxtvägen). Östgötaleden går i samma sträckning som gamla kyrkstigen från Nargöl i Ulrika till kyrkan i Malexander. Se kartan sid 59.

Ett par smålom. Foto: Jan Larsson

Smålom (*Gavia stellata*)

Smålommen är lillebror lom i Sommentrakten. Här hos oss är den betydligt ovanligare än storlommen och betraktad som missgynnad av artdatabanken. Smålommen skiljer sig inte mycket från storlommen i storlek och form men väl i dräkt, läte och val av boplats. Smålommen väljer en liten, ofta fisktom, göl eller tjärn som häckningslokal. Gärna med gungflystränder som gör det lätt att komma i och ur vattnet. Fyrtio meter öppen vattenyta behöver den som start och landningsbana. Sin föda, mest siklöja, mört och annan småfisk, hämtar den i någon närbelägen, större sjö. Föräldrarna flyger mellan fiskeplatsen och ungarna vid boet och röjer sig då ofta med sitt kacklande läte. Vanligen läggs två ägg. Knappt hälften av smålomsparen lyckas klara båda ungarna under de första 6-7 veckorna till de blivit flygfärdiga. I Sommentrakten häckar några få par smålom.

8 Aspedalsmossen

Den lilla grusvägen skär rakt genom Aspedalsmossen, en klassisk tallrismosse. Här växer tallarna ganska tätt för att vara en mosse. Det beror på att mossen här är ganska torr, men Aspedalsmossen är egentligen ett mycket stort komplex av mossar som varierar i fuktighet och växtlighet. Myrmarkerna går även in i Linköpings kommun och tillsammans utgör myrmarkerna ett komplex på ca 90 ha.

På en markbädd av vitmossor växer ett risskikt av skvattram, odon, ljung och kråkbär. Skvatramdoften är så stark att man nästan blir yr i huvudet. Hjortron, myrmarkernas guld, kan börja skördas här i slutet av juli. Den som trodde att fjärilar bara befinner sig på blommande ängar kanske blir förvånad om de kommer hit en solig sommardag. Här fladdrar mängder av fjärilar i olika färger och storlekar. Här finns bland annat de tre sällsynta fjärilarna tallgräsfjäril, starrgräsfjäril och svartvingad pärlmorfjäril.

I juni blommar hjortronen. Frukterna är först röda, men som mogna är de orangegula till färgen. Foto: Lisa Johansson & Gunnar Myrhede

Strax norr om den anvisade parkerings-möjligheten ligger en liten göl, Aspedalsgölen. Här är marken riktigt fuktig och på en gungande matta av vitmossa växer olika starrarter tillsammans med tuvull, ängsull och kärrull samt rosling med söta små rosa blommor. 2004 fann biologen Tommy Karlsson gungflymosaikttrollslända här. Trollsländan har tidigare aldrig setts i Östergötland.

Vägbeskrivning

Aspedalsmossen (8): Från Malexander åk norrut mot "Danielshammar" ca 5 km till trevägskorset vid Solsätter. Därifrån åk i riktning mot "Hallingsfall" i 3 km. Sväng höger in på väg och parkera 1-2 bilar (P8) vid vägkanten. Fortsätt till fots ca 0,5-1 km. Se karta sid 59.

